

УКРАЇНСЬКЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТ. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті схарактеризовано основні напрями роботи в галузі термінознавства в Україні кінця ХХ — початку ХХІ ст., простежено динаміку розвитку сучасного лексикону, його систематизацію та кодифікацію; досягнення української термінографії у виданні різногалузевих словників.

Ключові слова: термін, термінологія, теоретичне й практичне термінознавство, систематизація, унормування, термінографія.

Одним з основних способів мовного вираження спеціальних понять є терміни, формування їх зумовлено мовною свідомістю людей, які створюють інформаційний світ спеціальних знань, використовуваних у процесі професійно-наукової комунікації.

Виникненню наукової термінології передують цілий ланцюг лінгвістичних та позалінгвістичних чинників, пов'язаних, з одного боку, із структурним розвитком мови, її функціональних стилів, а з другого, — розширенням суспільних функцій, проникненням її в усі сфери людської діяльності: науку і техніку, виробництво, діловодство, суспільно-політичне та культурне життя народу; станом національної науки, освіти, техніки, промисловості. Розвиток української наукової термінології, починаючи з 20-х років ХХ ст. відбувався, образно кажучи, хвилеподібно. Двічі вона піднімалася на гребені хвилі: перший раз у 20-х, другий — у 90-х роках ХХ — початку ХХІ ст.

Оглядаючи розвиток української термінології в зазначені періоди, можемо помітити існування кількох тенденцій, що діяли на різних етапах. Перша з них простежується в 20-х — на початку 30-х років ХХ ст., для якої характерне орієнтування національної термінології та номенклатури на рідномовний ґрунт, з уникненням іншомовних слів та їх компонентів. Друга тенденція, що появилася в радянській Україні, була спрямована на наближення української термінології до російської, за якої основним шляхом термінотворення стає калькування і прямі запозичення з російської, у тому числі й запозичення через російську мову іншомовних слів¹. Така ситуація в термінології утримувалася в Україні до початку 90-х років ХХ ст.²

90-ті роки ХХ — початок ХХІ ст. ознаменувалися «термінологічним вибухом», який був зумовлений розвитком українського суспільства, зміною геополітичної орієнтації, що своєю чергою спричинило зміну мовної струк-

¹ Симоненко Л., Тараненко О. Українська термінологія: стан, проблеми і перспективи // Урядовий кур'єр. — 1993. — 18 берез.

² Гриценко П. Ю., Симоненко Л. О. Українська термінологія і термінографія на етапі розбудови // Українська наукова термінологія : Зб. матеріалів наук.-практ. конф. «Українська наукова термінологія: стан та перспективи». — К., 2008. — С. 5.

тури. Це позитивно вплинуло й на розвиток термінології: термінофонд української мови за часів незалежності значно поповнився новими термінами й неосемантизмами, чому сприяла глобалізація світових процесів у економіці, науці, культурі, суспільно-політичному житті, в інформаційному просторі.

Науково-технічний прогрес сприяє не лише бурхливому розвитку науки і техніки, а й вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу завдяки появі значної кількості нових термінів і цілісних терміносистем. Серед них: *едукологія* — інтегрована наука, що вивчає загальні закономірності організації, функціонування й розвитку галузі освіти; *іміджологія* — наука про особливості та засоби формування професійного образу індивіда, корпорації, технології самопрезентації та ін. Спостерігається тенденція до утворення нових термінів на стику наук: *біосоціоекологія* — комплексна наукова дисципліна, що використовує прийоми й методи соціології та екології; аналогічно: *біосоціологія*, *біотермогенез*³ та ін.

Сучасна термінологія як окрема лінгвістична дисципліна, виходячи з основних властивостей терміна (співвіднесеність з поняттям, точність, лаконічність, однозначність, експресивна нейтральність), поєднує в собі фрагменти предметних знань, лінгвістики, логіки, філософії, концептології, інформатики, семіотики та інших дисциплін. Вона має міждисциплінарний, а останнім часом і трансдисциплінарний характер, зумовлений призначенням терміна передавати поняття відповідних сфер наукового знання мовними засобами — сукупністю термінів на позначення цих понять⁴. «У мові, в її одиницях фіксуються результати знання, які завжди входять у подальший досвід і синтез мислення, зумовлюючи рух практики і теорії»⁵.

За роки незалежності українська мова стала мовою державного управління, засобів масової інформації, науково-технічної, соціально-економічної, навчально-освітньої літератури. Її термінофонд постійно поповнюється новими термінами з різних галузей знання. Помітне місце в лексичному представленні ідеологічних концепцій належить суспільно-політичній лексиці, поповнення якої відбувається за рахунок творення неологізмів на позначення розбудови та становлення держави: *державотворення*, *політреформа*, *роздержавлення*, *саміт*, *антикорупційний суд*; об'єднань, угруповань та їх функціонерів: *коаліція*, *коаліціант*, *мафія*, *силовики*, *фракція*; соціальних та ідеологічних прошарків: *наркоділок*, *олігарх*, *рекетири*; видів спорту та спортсменів: *сноубординг* (*сноубордист*); видів і заходів культури й мистецтва: *бодіарт*, *кастинг*, *римейк*; суспільно-політичних наук: *етнополітологія*, *іміджологія*, *плексологія*, *ювентологія* тощо⁶.

Поповнюється словниковий склад мови за рахунок повернення до активного вживання слів з периферійного лексикону раніше використовуваних

³ *Стишов О.* Тематичні групи термінів-неологізмів у сучасному українському медіадискурсі // Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри : Зб. наук. праць. — Рівне, 2016. — С. 103.

⁴ *Широков В. А., Симоненко Л. О.* Досягнення й розвиток українського термінознавства від 90-х років — початку XXI ст. // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. — Чернівці, 2014. — № 2. — С. 239.

⁵ Языковая номинация : Общ. вопр. — М., 1977. — С. 10.

⁶ *Симоненко Л. О.* Динамічні процеси в сучасному словниковому складі мови // Тенденції та перспективи формування професійної лексики : Матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару з питань функціонування проф. мовлення лінгвокультуролог., соціокультуролог. аспектів філології. — Ірпінь, 2018. — Вип. 8. — С. 89.

лексем: *державник* — представник керівних органів держави; *функціонер* — урядовець або службовець, який виконує певні обов'язки в державній установі або політичній організації; *оборонець* — адвокат; *правник* — юрист; *віче* — поважне зібрання для вирішення актуальних питань та багато інших.

Чільне місце в поповненні словникового складу мови посідає морфологічне та неморфологічне словотворення. Особливою продуктивністю на сучасному етапі відзначається синтаксичний спосіб словотворення.

Розвиток знань у різних країнах відбувається нерівномірно. Ця нерівномірність позначається і на термінології окремо взятих мов. Практично жодна мова при творенні термінів не може обійтися власними ресурсами. Будь-яка з них послуговується лексичними та словотворчими засобами високорозвинених літературних мов. У добу Середньовіччя це були переважно класичні мови — давньогрецька та латинська, остання дала моделі для творення термінів, переважно одноосновних та серію високопродуктивних суфіксів і префіксів, використовуваних у термінології багатьох мов. Латинські й грецькі запозичення в українську мову потрапляли безпосередньо з класичних мов, за посередництвом інших, зокрема романо-германських (німецької, французької), слов'янських (російської та польської) мов. З грецької мови запозичено модель творення термінів-комполітів. Латинські й грецькі основи термінів уже в середньовіччі становили єдиний греко-латинський фонд, який запозичався багатьма мовами ⁷.

Запозичення в усі часи були одним із джерел поповнення термінолексикону. Процеси запозичень до українського лексикону особливо активізувалися на початку XXI ст., що кваліфікують як посилення чужомовного тиску на лексичну та словотвірну підсистему сучасної української літературної мови й загрозу для її подальшого органічного розвитку, а засилля англіцизмів у мові різних соціолектів сприймають як негативне, деструктивне явище сучасної української мовної практики ⁸.

Нові лексичні запозичення до всіх підсистем української літературної мови адаптують різними способами — транслітеруванням, калькуванням, гібридизуванням тощо. Упродовж останніх десятиліть українська мова «зазнає потужного глобалізаційного тиску, що виявляється в інтенсивному запозиченні іншомовних слів до тих терміносистем, які в умовах світової динаміки почали активно розвиватися, у невпинному зростанні кількості нових слів та основ, що проникають до українського загальномовного та професійного вжитку. Особливо це віддзеркалює українська термінологія, що виявилася беззахисною, безпорадною перед чужомовним тиском» ⁹.

На сучасному етапі українська терміносистема поповнюється термінами, запозиченими здебільшого із сучасних європейських мов — англійської: *кіднепінг*, *інвестиція*, *дилер*, *лізинг*, *чартер*, *веб-сторінка*, *дисплей*; французької: *легалізація*, *трансфер*, *поліс*; іспанської: *ембарго*; італійської: *мафія*, *мафіози* та ін.

⁷ Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Терминологическая деятельность. — М., 1993. — С. 129.

⁸ Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному лексиконі. — К., 2008. — С. 232.

⁹ Городенська К. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. — К., 2009. — Вип. 8. — С. 3–4.

Запозичення чужомовних термінів зумовлені різними чинниками, серед позамовних — тісні контакти між народами різних країн, данина моді, що виявляється у вживанні іншомовних за наявності власне українських термінів: *електорат* — виборці; *легітимний* — законний; *імплементация* — впровадження (втління); *ніплетрія* — опитування. Серед власне мовних — потреба збереження мови в стані комунікативної придатності, заповнення мовних лакун; засвоєння іншомовних слів на позначення нових понять через брак відповідних лексем в українській мові.

Запозичені терміни мають значний словотвірний потенціал, утворюючи словотвірні гнізда, напр.: *ліцензія*, *ліцензування*, *ліцензійний* та ін. Спостерігається зростання кількості гібридних термінів, утворених поєднанням питомих і запозичених основ: *кіберзлочин*, *патентознавство*, *багатомандатний* тощо.

Науково-технічний прогрес сприяє не лише стрімкому розвитку науки й техніки, а й вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу, що зумовлює перегляд, систематизацію та кодифікацію наявної в мові термінології. Робота в цьому напрямі проводиться в двох аспектах: теоретичному і практичному. Теоретичний аспект передбачає вивчення й поглиблення теорії терміна, закономірностей творення термінологічної лексики та шляхів її поповнення. Значну увагу в Україні приділено дослідженню окремих терміносистем. На сьогодні досліджено близько 150 терміносистем, що охоплюють різні галузі знання: археології (С. Локайчук), бджільництва (І. Шматко), водного господарства (Л. Малевич), журналістики (М. Гонтар), менеджменту (Н. Краснополська), правознавства (Л. Гапонова, П. Лунь, М. Паночко, Н. Руколянська, С. Толста), електроенергетики (Л. Харчук), податкової сфери (Л. Чорна), телекомунікації (О. Польщикова) та багато інших. Такі дослідження уможливають встановлення часу появи досліджуваної галузі знання, дозволяють простежити історію її розвитку та процеси номінації спеціальних понять. Видано низку монографічних досліджень: Широков В. А. «Елементи лексикографії» (К., 2005), Широков В. А. «Феноменологія лексикографічних систем» (К., 2004), Вакуленко М. О. «Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз» (Івано-Франківськ, 2015), Яремко Я. П. «Сучасна політична термінологія: на перетині когніції і комунікації» (Дрогобич, 2015) та ін.¹⁰

Упродовж 2000–2016 рр. захищено 100 дисертацій, у яких проаналізовано близько 50 наукових напрямів і подано рекомендації щодо вдосконалення термінів відповідно до загальномовної норми¹¹.

Кожне з виконаних досліджень поповнює термінологію новим лексичним матеріалом, необхідним для практичного термінознавства — створення різногалузевих словників, що відбивають стан розвитку тієї чи тієї нормативної, уніфікованої та кодифікованої термінології та є своєрідним її пропагандистом¹².

¹⁰ Докладніше див.: *Кочан І. М.* Українське термінознавство вчора, сьогодні, завтра // *Мовознавство*. — 2017. — № 6. — С. 44–53.

¹¹ *Кочан І.* Українське термінознавство XXI ст. у кваліфікаційних працях // *Термінолог. вісн.* — К., 2017. — Вип. 4. — С. 80.

¹² *Симоненко Л. О.* Українське термінознавство: від витоків до сьогодення // *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри* : Зб. наук. праць. — Рівне, 2016. — С. 17.

Практичний аспект полягає в унормуванні та стандартизації наукової термінології, що регулюється виданням галузевих словників, створенням державних стандартів на терміни та визначення. Термінологічні словники репрезентують склад, семантику відповідної галузі, модель структурної організації, зумовлюють оновлення галузевих терміносистем¹³. Сучасне українське термінологічне словникарство успадкувало від своїх попередників багаті національні термінографічні традиції, примножуючи їх сучасною новітньою технологією, створенням нових термінографічних праць, яких за роки незалежності, за підрахунками різних дослідників, опубліковано понад 800. Серед них тлумачні, перекладні, тлумачно-перекладні, навчальні, довідники, енциклопедії, з'являються перші електронні видання, зокрема «Термінологічний українсько-російсько-англійський словник-довідник зі зварювання» / Уклад. В. А. Широков, О. А. Мазур та ін. (К., 2013) та «Українсько-російсько-англійський словник зі зварювання» / Уклад. О. С. Осика, В. А. Широков, Л. О. Симоненко та ін; відп. ред. В. М. Бернадський (К., 2010).

Характерною рисою сучасної термінографії є розширення лексикографування терміносистем, з-поміж них: *інженерія доквілля, інженерна графіка і дизайн, екологія людини, геральдика* та ін.

Видані в Україні словники класифікують за різними ознаками: за способом семантизації та призначення словника (перекладні, дефінітивно-перекладні, дефінітивні (тлумачні), енциклопедичні); за функцією (навчальні, довідкові); за кількістю використаних мов (одно-, дво-, багатомовні); за широтою охоплення термінологічної лексики (загальнонаукові, поліфункціональні (універсальні), багатогалузеві, галузеві); за структурою видань (серійні, одно-, багатотомні); за обсягом репрезентованого матеріалу (повні, короткі, словники-мінімуми), порядком розміщення лексичного матеріалу (алфавітні, алфавітно-гніздові, ідеографічні), носієм інформації (паперові, електронні)¹⁴.

Більшість виданих словників є перекладними, здебільшого російсько-українськими, з помітною тенденцією залучення європейських мов: англійської, німецької, меншою мірою французької, іспанської та ін. Прикро, що зовсім мало словників з першою українською мовою, серед академічних — «Українсько-російський словник наукової термінології» за заг. ред. Л. О. Симоненко (К., 2004).

За роки незалежності українська термінографія поповнилася новими типами словників: з'явилися три-, чотири- й п'ятимовні галузеві словники, здебільшого тлумачно-перекладні — «Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки» / За ред. проф. Т. Р. Кияка (К., 2001), академічний «Словник української біологічної термінології» / Відп. ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко (К., 2012).

Запровадження викладання у вишах українською мовою, введення в навчальні плани предметів «Українське термінознавство», «Українська мова за професійним спрямуванням» спонукало до створення галузевих навчальних словників з різних галузей знань: техніки, машинобудування, хімії, фізики,

¹³ Гриценко П. Ю., Симоненко Л. О. Знач. праця. — С. 8.

¹⁴ Іванова О. А. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки // Укр. мова. — 2006. — № 4. — С. 84–94.

медицини, гідрології, інженерної графіки, телекомунікації, економіки, металургії, митної справи, фінансів та ін. За останні роки побачило світ понад 70 таких видань, авторами яких були здебільшого викладачі провідних навчальних закладів України.

На жаль, рівень лексикографічного опрацювання термінів у більшості з них не відповідає ustalеним вимогам, що пояснюється «недостатнім розробленням відповідних теоретичних досліджень з типології термінологічних словників, відсутністю загальноприйнятих критеріїв оцінки, вибору й обґрунтування структури словника та добору лексики до його реєстру»¹⁵, часто браком досвіду укладачів та недостатнім знанням об'єкта лексикографування.

Створення будь-якого словника — це велика, копітка й багатогранна теоретично-практична робота, що передбачає «створення надійної класифікації і типології спеціальних словників, інвентаризації термінографічних параметрів (нормативність, композиція, тематична й мовна орієнтація, призначення словника). Важливим моментом є окреслення джерельної бази майбутньої термінографічної праці, в якій чільне місце має посідати наукова література, словники, додані до дисертацій, загальномовні й галузеві словники, періодичні видання»¹⁶.

Укладання словників, на думку В. Дорошевського, має кілька фаз — фазу стихійного збирання, фазу систематизації, фазу теорії — аналіз уміщеного в словниках лексичного матеріалу під семантико-структурним кутом зору. Перед лексикографом постає складне завдання — побудувати словникову статтю так, щоб вона була короткою історією слова¹⁷. Щоб цього досягти, потрібно мати чітко вироблену концепцію створення термінологічних словників, відсутність якої призводить до спостережуваного у виданих працях безсистемного набору термінів, відсутності чітко окреслених меж відповідних терміносистем, порушення норм чинного правопису тощо. На жаль, практична термінографія випереджає теоретичну, що приводить до створення різногалузевих словників за Інструкцією Інституту української наукової мови ВУАН (далі — ІУНМ) або ж за власними уподобаннями, що спричиняє певну неусталеність терміносистем.

Теоретичне осмислення принципів побудови терміносистем були закладені вченими ІУНМ Гр. Холодним, О. Янатою, Я. Лепченко, Т. Секундою та ін., які в доборі українських відповідників до російських термінів орієнтувалися на народну мову. Починаючи з другої половини ХХ ст. питання теоретичної термінографії фрагментарно порушувалися у працях Г. М. Гнатюк, Є. В. Кротевича, Н. С. Родзевич, Л. М. Полюги і Л. О. Симоненко, Л. Г. Боярової, М. В. Комової, І. М. Кочан, Л. В. Туровської, Л. І. Петрух, Е. І. Огар, О. А. Іванової та ін. На жаль, вироблення теоретичних засад методології сучасного термінографування галузевої лексики досі перебуває в «зародковому» стані. У виданих словниках спостерігається безсистемний набір термінів, відсутність чітко окреслених меж відповідних терміносистем тощо.

¹⁵ *Гринева С. В.* Введение в терминологическую лексикографию : Учеб. пособие. — М., 1986. — С. 7–9.

¹⁶ *Симоненко Л. О.* Українська термінографія: стан і перспективи // Мовознавство. — 2014. — № 4. — С. 28.

¹⁷ *Дорошевский В.* Элементы лексикологии и семантики / Авторизир. пер. с пол. В. Ф. Ксенновой. — М., 1973. — С. 25, 94.

І. М. Кириченко свого часу зазначав, що для створення словників необхідно провести певну теоретичну роботу: висвітлити спадщину української лексикографії, написати її історію; зібрати всі методологічні, методичні й навіть технічні матеріали для використання лексикографічного досвіду; дослідити розвиток терміносистем на час створення лексикографічної праці¹⁸.

Сучасна термінографія має низку нерозв'язаних дискусійних проблем: розуміння обсягу і меж спеціальної лексики, визначення її основних категорій (термін, номен, професіоналізм). Лишаються дискусійними питання частининомовного наповнення реєстру, введення та розроблення термінів-словосполучень, відображення в ньому лексико-семантичних відношень (синонімії, полісемії, омонімії), граматична та семантична характеристика слів тощо. Чи не найдискусійнішою в українському мовознавстві залишається проблема словотвірного освоєння нових запозичень, зокрема їхнього правопису, та різні тенденції у підході до укладання словників. Однією з таких тенденцій є прагнення до широкого відновлення термінів 20–30-х років ХХ ст., спрямоване на заміну усталених в останні 80 років термінів словами, які були вилучені в 30-х роках ХХ ст. Унаслідок реалізації такої настанови в деяких сучасних словниках з'явилися терміни *водопрес*, *голівник*, *кляпа*, *рівнолежник*, *хлипак*, *осяниця*, *шмергель* замість, відповідно, *ватерлінія*, *буксир*, *вентиль*, *паралель*, *клапан*, *букса*, *наждак* тощо¹⁹.

Прагнучи залучити набутки праць ІУНМ до сучасного термінофонду, термінологи «нової хвилі» часто забувають про попередні понад вісім десятиліть розвитку мови. Словники, укладені на таких крайніх засадах, матимуть цінність скоріше лише для фахівців з історії мови²⁰. Намагання відновити національну ідентичність на всіх мовних рівнях (лексичному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному) спричинило появу таких лексем, як *утямки* замість *поняття*, *утямково-термінна система*, *мовні позики* замість *поняттєво-термінологічна система*, *мовні запозичення*; віддієслівні іменники на **-нн(я)**: *значення*, *позначення*, *визначення* замінені відповідно на *значина*, *познака*, *визначина*. Негативною тенденцією є надмірне, неконтрольоване запозичення іншомовних слів, навіть за наявності в мові власних термінів.

Незважаючи на те, що запозичення є одним із джерел поповнення лексичного складу майже всіх мов, особливо їхніх терміносистем, непокоїть засилля в українській термінології іншомовної лексики, що може призвести до втрати мовою національної самобутності. Великий відсоток запозичень, на жаль, помітно зростає і в лінгвістичних працях, що, з одного боку, є даниною моді, а з другого, — за вживанням іншомовних термінів прихувається незнання об'єкта дослідження.

Аналіз тематики сучасних словників свідчить і про неузгоджені, нерегульовані процеси в системі словникотворення. У цій справі, на переконання К. Кусько, потрібна певна координація й системна організація лексикографіч-

¹⁸ Кириченко І. М. Укладання Українсько-російського словника // Мовознавство. — К., 1952. — Т. 10. — С. 29-41; Завдання мовознавства в ділянці української лексикографії // Лексикограф. бюл. — 1952. — Вип. 2. — С. 9-18.

¹⁹ Козирський В., Шендеровський В. Словник фізичної лексики. Українсько-англійсько-німецько-російський. — К., 1996. — 932 с.

²⁰ Кочерга О. Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології // Сучасність. — 1994. — № 7-8. — С. 174.

ної діяльності фахівців²¹. Варто зазначити, що останніми роками спостерігається певний спад на термінографічній ниві. Однією з причин є брак коштів на видання словників, а ті, що виходять, мають мізерні накладки. На сьогодні в галузевій лексикографії мало представлено або й зовсім не представлено новітніх галузей науки й техніки: авіоніки, валеології, логістики, нанотехнології, іміджелогії та ін. Найбільше забезпечені термінографічними працями (перекладними, тлумачними, тлумачно-перекладними) медицина, біологія, економіка, менеджмент. Термінологія технічної сфери представлена в понад 140 словниках. На жаль, в українській мові відсутні нові повні узагальнювальні академічні тлумачні словники технічної, сільськогосподарської та суспільно-політичної термінології, в яких би знайшли відображення новітні терміни всіх технічних галузей знання і виробництва та основних галузей сільського й лісового господарства (бджільництва, льонарства, хмелярства, рибництва тощо). Кожний з виданих словників показує динаміку розвитку української наукової термінології, забезпечує необхідну для певної мови кодифікацію лексичних засобів усіх категорій. На переконання В. А. Татарінова, «хто володіє термінологією, той володіє цивілізацією»²².

Аналізуючи лексикологічну й термінографічну проблематику, не можна не згадати основних важливих проблем, які нині є особливо актуалізованими. Це проблема оновлення фундаментальних лексиконів, модифікація їх змісту і структури, приведення їх у відповідність з новими реаліями; переведення лексикографічної спадщини в цифрову форму для нагромадження загальнокультурного потенціалу для використання в системах автоматичного опрацювання інформації.

Перший «крок за горизонт» традиційної лексикографії зроблено в проєкті Українського мовно-інформаційного фонду НАН України «Інтегрована лексикографічна система “Словники України” (2001–2010)», у якій виділено п’ять лексикографічних функцій: автоматичну побудову повної словозмінної парадигми на реєстрі понад 257 тис. українських мовних одиниць, автоматичну побудову фонематичної транскрипції для кожного елемента словозмінної парадигми: синонімії, антонімії та фразеології²³.

Одним з першочергових завдань сучасного термінознавства є унормування української термінології на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному та правописному рівнях, передусім орієнтування на вимоги, що висуваються до наукового терміна, — відповідність його змісту позначуваному науковому поняттю.

Упорядкування наукової термінології на лексичному рівні відбувається через вилучення з неї слів і конструкцій, невластивих українській мові (*безпорядки, промотання замість заворушення, марнотратство*), у випадках невідповідності терміна поняттю (*попереднє слідство замість досудове слідство*), наявності русизмів, кальок українських слів з невластивим їм значенням на зразок: *марганець, сурма, миш’як, окислення, фотозйомка, рі-*

²¹ Кусько К. Дискурсні стратегії іншомовної комунікації: лексикографічні аспекти // Вісн. держ. ун-ту «Львівська політехніка». — 2000. — № 402. — С. 137.

²² Татарінов А. DIXI главногo редактора // Славян. терминоведение. — М., 2009. — № 1. — С. 3.

²³ Симоненко Л. О. Термін як предмет лексикографії // Мовознавство. — 2017. — № 1. — С. 47; Симоненко Л. О. Термінологічні студії в Україні // Opera Slavica. Slavistické rozhledy jazykovědný sešit. — 2011. — Roč. 21. — С. 49.

жучий замість правильних *манган, стибій, арсен, окиснення, фотознімання, різальний* та ін.

В унормуванні терміносистем на словотвірному рівні спостерігається тенденція до відновлення питомо українських словотвірних типів: уживання суфіксів **-івник, -ар/-яр** замість суфіксоїда **-вод** на позначення фахівця з виробування чогось (*буряківник, вівчар* замість *буряковод, вівцевод*), віддієслівних іменників з суфіксом **-ння** (*запаювання, зварювання, накачування, оброблення*) замість **-ка** (*запайка, зварка, накачка, обробка*), відносних прикметників із суфіксом **-ов** (*осадовий, висадковий*) замість прикметників із суфіксом **-очн-** (*осадочний, висадочний*), витіснення іншомовного суфікса **-альн-** у прикметниках суфіксом **-н-** (*категорійний* замість *категоріальний*), уживання замість активних дієприкметників на **-уч/-юч-** (*систематизуючий, фільтруючий*) прикметників на **-альн-** (*систематизувальний, фільтрувальний*); замість субстантивних прикметників на **-уч/-юч-** на позначення назв осіб за посадою (*командуючий, завідуючий*) вживають іменники, утворені за допомогою суфікса **-увач** — *командувач, завідувач*; префікс **обез-** заміняється на **збез-, зне-** в словах на позначення видалення, знищення чого-небудь (води, вологи, хвороботворних мікробів): *зневоднення, знецукрення, знеболення* замість *обезводнення, обезцукрення, обезболення*.

Отже, до важливих проблем сучасної термінографії належать:

1. Випрацювання єдиних наукових методологічних засад укладання галузевих словників різних типів і призначення, створення єдиного термінологічного банку даних української мови на основі наукових видань, дисертаційних досліджень галузевих терміносистем.

2. Уважне вивчення досвіду вчених 20–30-х років ХХ ст. щодо збереження частини українських термінів з етапними для науки відкриттями українських учених; усунення із сучасної практики тих термінів, які структурно не відповідають українській мові; уважне ставлення й раціональне використання інтермовної термінології.

На допомогу вченим Інститут енциклопедичних досліджень НАН України започаткував перевидання лексикографічної спадщини 20-х рр. ХХ ст. Уже перевидано 10 словників: хімічної, геологічної, музичної, технічної, виробничої, гірничої, фізичної термінологій та ін. Перевидання словникової спадщини триває²⁴.

L. O. SYMONENKO

UKRAINIAN TERMINOLOGICAL STUDIES AT THE LATE 20TH AND EARLY 21ST CENTURY: THE STATE OF THE ART AND PROSPECTS

The article describes the main areas of work in the field of terminology in Ukraine at the late XX and early XXI centuries; the dynamics of the modern lexicon development, its systematization and codification were traced, along with the achievements of Ukrainian terminology in multi-specialized disciplinary dictionaries publishing.

Keywords: term, terminology, theoretical and practical terminology science, systematization, normalization, terminography.

²⁴ Докладніше див.: *Симоненко Л.* Термінологічні справи сьогодення // Українська наукова термінологія : Зб. матеріалів наук.-практ. конф. — К., 2009. — С. 5–8.